

GLASNIK

AVSTR. KRŠČ. TOBAČNE DELAVSKE ZVEZE

Št. 17.

V Ljubljani, dne 28. aprila 1916.

Leto IX.

Izhaja vsak petek

Uredništvo:

Kopitarjeva ulica 6

Naročnina znaša:

celoletna . . K 4.—

pololetna . . K 2.—

četrtletna . . K 1.—

Posamezna številka
stane 10 vin.

Ponatis prepovedan. — Vse pravice
pridržane.

Janez Krek:

Slovenci.

(Dalje.)

Slovenski.

Danes znači izraz »slovenski« kot jezikovna označba zahodno jezično skupino južnih Slovanov. Prvotno je izraz označeval slovanski jezik sploh. Umaknil se je pa izvzemši Slovencev v Avstriji, Slovakov na Ogrskem in Slovincov v Pomoraciji povsod krajnim plemenskim imenom. Najkasneje se je to izvedlo med slovenščino in hrvaščino. Izraz »slovenski jezik« je obsegal včasih kajkavsko-hrvatsko*) narečje (med Kulpo Korano in Dravo do Virovitice na vzhodu) — pred turškim gospodstvom je segal še dlje proti vzhodu (potem izraz Slavonija), prebivalce so pa Turki deloma tu uničili, deloma prepodili, z juga sem jih je pa nadomestilo štokavščino govoreče prebivalstvo — obsegal je tudi štokavsko-hrvatski jezik slavne dalmatinske starodobrovnike književnosti (slovenski), posluževal se ga je tudi še v 18. stoletju srednje dalmatinski ljudski pesnik Kačić Miošić.

V 18. in v 19. stoletju šele je postal splošen izraz »hrvatski«, ki je bil prej običajen za čakavsko narečje v severni Dalmaciji, Istri in na hrvatskem Primorju.

Slovensko-hrvatska jezikovna skupnost.

Poizkusov na uvedbo splošnega slovensko-hrvatskega pismenega jezika tudi ni manjkalo. Crkveno slovanski jezik je bil hrvatski, zastopali so ga v glavnem hrvatski glagolaši (slovanska liturgija latinskega obreda) tudi med Slovenci. Slovenski glagolaš »magister Georgius, Henricus de Rayn (iz Brežic na južnem Štajerskem), je živel kon-

cem 14. in začetkom 15. stoletja kot kanonik in penitentiar pri katedrali v Toursu.

Slovenska protestantska književnost (Trubar) se je obračala tudi na Hrvate toda Trubarjevo dolensko narečje radi svojega močno krajnega značaja se ni moglo rabiti za skupen jezik. Hrvat Jurišić je postal slovenski pisatelj, njegovo slovenščino, ki se je naslanjala nekoliko bolj na hrvaščino, so z ozirom na prevod svetega pisma odklonili kranjski deželni stanovi, preprečila se je tako jezikovna sloga, ki bi se bila polagoma uvedla. Pozneje se je delalo v 19. stoletju ob času ilirizma na jezikovno združitev Slovencev, Hrvatov in Srbov kot Ilircev. Štokavsko narečje Hercegovcev in južnih Dalmatincev, ki je doseglo jezikovno združitev Srbov in Hrvatov, je bilo preodaljeno od slovenskega narečja, da bi se moglo doseči združenje brez državne pomoči v šoli in v uradu. Kljub temu pomenja ilirska doba velik korak napredka na popolno združitev srbsko-hrvatsko-slovenske jezikovne skupine. Slovensko narečje govoreči Hrvati (Kajkavci, okroglo en milijon) so sprejeli štokavski (srbsko-hrvatski) jezik. Hrvatsko dalmatinsko narečje je prodrlo zato globoko v slovenske jezikovne meje in so je uvedli brez vsake ovire v cerkev, šolo in v urad. Hercegovsko štokavsko narečje je postalo gladko, kakor samo-obsebi umljivo hrvatski jezikovni jezik.

KNJIŽEVNOST.

Srednji vek.

Najstarejši slovenski jezikovni spomini so nam ohranjeni v neki brižinski zbirki rokopisov (prepis iz 10—11. stoletja). Iz bodočih stoletij se nam izvzemši mnogih osebnih imen do 15. stoletja ni ohranilo nič pismenega. Pač so pa ostala poročila o znamenitem pravem stališču slovenščine v vojvodini Koroški, kjer se je moral živeti nekak

slovenski dvorni jezik.

Pradaven obred ustoličenja na Gosposvetskem polju, o katerem smo že govorili, se je, kakor poroča vetrinjski opat Janez (iz leta 1286) v slovenskem jeziku; poleg tega je šla koroškim vojvodom pravica, če so bili zatoženi pri cesarju, da so se zagovarjali v slovenskem in v nobenem drugem jeziku pred njim. Aneas Silvius Piccolomini (poznejši papež Pij II.) poroča, da so kot vrhovni lovski mojstri na cesarskem dvoru kot razsodniki uradovali v cesarjevi navzočnosti slovensko. Tudi sicer so nastopali koroški vojvodi, četudi nemškega pokolenja, kot slovanski knezi. Štajerski pesnik Ulrich von Lichtenstein je celo v svojem »Frauens dienst« (1255) zapisal besede, s katerimi ga je pozdravil na njegovem vengerskem turnirskem potovanju (1227) vojvoda Bernhard na deželni meji: »Buge was primi gralva Venus« (Bog Vas sprimi, kraljeva Venus).

Ko so izumrli Sponheimerji (1269), so prešle njih dežele na Otokarja II. češkega; potem na Meinharda tirolskega in končno 1335) na Habsburžane, toraj na vladarske rodbine, ki so prestolovale izven dežele. Slovenski dvorni jezik je zato propadel, tudi ustoličevalna slavnost je postala neumljiva in je končno izginila po l. 1414. Kot pravni jezik si je pa rešila slovenščina skozi stoletja poleg nemščine skromno mesto.

Narodna pesem.

Zato je pa 15. in 16. stoletje cvetela narodna pesem. Vrvanje v gradovih, viteški boji in snubitve so se opevale. V sili časov se je pa v glavnem pečala z boji proti Turkom. Značilno za splošni krščanski značaj te junaške pesnitve

*) Imenuje se tako po vprašanju kaj, Štokavci pravijo šta, Čakavci ča.

je, ker sta poleg domačih plemičev, kmetov in deklic njena glavna junaka ogrski kralj Matija Corvinus (kralj Matjaž) in srbski narodni junak kraljevič Marko. Zadnji zgodovinski dogodek, ki ga opeva stara narodna pesem, je zmaga nad Turki pri Sisku ob izlivu Kolpe (1593). Tudi pesmi o legendah in o bajkah so tisti čas cvetele.

Reformacija.

Važen preobrat pomenja reformacija. Začetkoma je izkušala delati z govorečo besedo, a ko so med drugimi voditelji reformacije izgnali iz domovine tudi glavnega vodnika, Dolenjca Primoža Trubarja (1508—1586), ki ko se je naselil v Nemčiji, je pričel književno delovati, da dela s tiskano besedo za razširjenje luteranstva, česar ustmeno ni več mogel. Abecednik z malim katekizmom in katekizem z nekaterimi pesmimi so prve natisnjene slovenske knjige (1550). Popolnoma je že obupal ker so se knjige slabo prodajale, ko mu je priskočilo v gotovini plemstvo na pomoč. Tekom let je izdal ves novi zakon, psalme, več katekizmov s pesmaricami, Lutrovo postilo, cerkvene rede, molitve in celo slovenski koledar. Z baronom Ungnadom, ki je ustanovil v ta namen tiskarno v Urachu (VintemBERSKO), je organiziral izdajo luteranskih knjig tudi v hrvatskem jeziku. Ustanovila se je tudi tiskarna v Ljubljani. Drugi pisatelji so naljevali delo kot prestavljanci in pesniki. Najznamenitejši so Juraj Dalmatin (poleg Trubarja najplodovitejši pesnik), ki je prestavil celo sv. pismo in Adam Bohorič, ki je izdal prvo slovensko slovnico (obe v Wittenbergu 1584). Prvi slovenski slovar je daroval Slovencem nemški zgodovinar Hieronymus Megiser (1592).

Dalmatinov prevod svetega pisma je ustvaril temelj slovenskemu pismenemu jeziku, ker se ga je posluževala tudi poznej zmagovita protireformacija. Čimbolj so jih pozabili, tim slabši se je pisala slovenščina, ki se je pisala do konca 18. stoletja.

Poleg protestantov je razvila tudi katoliška duhovščina že v 16. stoletju nekoliko živahnejše delovanje, četudi ni dosegla živahnosti po plemstvu podpiranih protestantov.

Protireformacija.

Literarno delo, ki so je pričeli protestanti, je nadaljevala koncem 16. stoletja pričeta v nekaterih desetletjih izpeljana protireformacija. Razmere so se pa izpremenile, pomagalo ni plemstvo, ki je podpiralo prej tisk protestantskih knjig. Vsled turških in kmečkih vojska je dežela obubožala. Pričela se je tridesetletna vojska, ki je zahtevala velike žrtve. Poleg tega je vplivalo versko duševno stanje v nemški državi tudi na oddaljenem jugu. Posledica je bila, da je po živahnejšem nastopu pod Tomažem Hrenom literarno delovanje kmalu popolnoma oslabilo. To literarno delovanje je v sledeči dobi prosvete venčala izdaja izvrstne prestave katoliškega svetega pisma po Japelju in Kulmerdeju (1784—1802). Leksikalni in

slovniciški poizkusi te dobe so komaj vredni, da jih imenujemo. Dragoceno je nemško delo J. W. Valvazorja »Ehredes Herzogtums Krain« (1689), ki podaja zvesto sliko takratnega slovenskega ljudskega življenja na Kranjskem. Znamenita so v rokopisu ostala latinsko in nemško pisana jezikovno znanstvena dela učenega filologa in nasprotnika Gotschedda Zigmunda Popoviča.

Prosveta.

V dobi Marije Terezije in Jožefa II. so pričeli zopet temeljito proučavati jezik in bolje gojiti književnost. Pričetki umetne pesnitve so navezani na ljubljanski almanah »Pisanice« (1779—1781), posnet po dunajskem almanahu (od l. 1776). Hagedorn, Denis in njunini sovrstniki so jim služili kot vzor.

Valentin Vodnik.

V »Pisanicah« so izšli prvi klasični Vodnikovi poizkusi (1758—1819), prvi slovenski pesnik. Visoko izobraženi baron Žiga Zois (njegov oče je bil Italijan, njegova mati Slovenka), Herderjev učenec, ga je pa opozoril na narodno pesem. Vodnik, po svoji notranji naravi humorist, anakreontični narodni pesnik, ki se pa kljub svojemu skromnemu jeziku dvigne tudi do ode na proslavo visoko planinske narave svoje domovine in domovinske preteklosti.

Anton Linhart.

Njegov sovrstnik Anton Linhart (1756—1795) je pa obdelal dve veseloigri, med njimi Bedumarchaisovo »Zenitev Figara« in jo izvrstno priredil takratnim slovenskim razmeram primerno.

Romantika.

Kar je vzkliklo vsled Herderjevega duha po Vodniku in Zoisu, se je razcvetilo v prvi polovici 19. stoletja po romantiki; zavedli so se lastne narodnosti, domačih običajev, bajk in pesmi in so v zvezi z njimi ljubeznjivo gojili materinščino. Jernej Kopitar (1786—1844) iz kroga barona Zoisa se je seznanil na Dunaju s stremljenji mlajše nemške romantike; naslanjajoč se na naroden jezik je spisal izvrstno slovnico slovenskega jezika (1808/09), navdušen je bil za narodno pesem, ustanovil je po zgledu bratov Grimm slovansko jezikovno vedomo, slučajno se je seznanil s Srbom Vukom Stefanović Karadžićem in je odločilno vplival na srbsko književnost, medtem ko med Slovenci ni našel nobene enakorodne sile.

Značilna za to dobo je ljubeznjiva dobrohotnost nemško pisanih časopisov na jugu (Gradec, Celovec, Ljubljana) nasproti tem stremljenjem; objavljali so celo v svojih predalih proizvode slovanske književnosti. Deželni stanovni so ustanovili (1812) v Gradcu učno stolico slovenščine, iz katere se je razvila slovanska učna stolica na graškem vseučilišču in v bogoslovno učnem zavodu v Ljubljani (1817).

Poleg proučavanja lastne narodnosti se je razvilo tudi zanimanje za književnost in narodne pesmi Slovanov, posebno Čehov in Srbov (Čelakowski,

Kollar, Karadžić) in v smislu smotrov svetovne književnosti nemške romantike tudi za Shakespearea, Byrona, Italijane, Špance, za Herderja in za Goetheja.

Kranjska Čebelica.

Ko je izšel pesniški almanah »Kranjska Čebelica« (1830—1833, 1844), se je zato razcvetelo visoko razvito književno delovanje, še prej, ko se je pričel pregibati ilirizem (1836), kar je tudi povzročilo, zakaj ni mogel med Slovenci trajno uspeti. Učenjak Čop, nadarjen s splošnim vpogledom v evropske književnosti in z globokim umevanjem pesništva, je bil povzročitelj, odvetniški kandidat

dr. France Prešeren

(1806—1849) najznamenitejši pesnik, največji pesnik med Slovenci, najboljši lirik slovanskega juga. Anastazij Grün mu je spisal posmrtnico »An meinen Lehrer«.

Trpka usoda v pesnikovem življenju — težko je trpel pod pritiskom v predmarčni dobi, — se zrcali tudi v njegovi liriki. Iz njih veje trpka boleš, ki se večkrat dvigne do obupa, a končno se omili na bolečo odpoved, a najde vedno splošen človeški izraz. Zavest dostojanstva, a obenem tudi mučeniškega zvanja pesnikovega, ki se izraža tudi pri Grillparzerju, ga veže z Byronom, literarno pa stoji na tleh nemške romantike, Petrarke in antike. Občudovati se mora v njegovih ne mnogoštevilnih pesmih različnost strun, ki jih zna udariti, in pesniške oblike, ki jih nadvladuje: priprosta ljudska pesem kakor mogočna himna, globoko zamišljen sonet in ljubka gazela, krepka balada in graciozna romanca, poreden epigram in ostra satira; nadvladuje vse zvoke lirike, umetno dovršeno brez umetničenja, celo v najtežjih oblikah. In vse v pravem domačem jeziku, ki še duhti po domači zemlji njegove domačije, kar ni mogoče prevesti. Kljub temu so njegove pesmi (Poezije, 1847) vedno zopet poizkušali prevesti, tako v vse slovanske jezike (v ruščino popolnoma po Korschju); v italijanščino, nemščino (Auswahl von Sambaber, »Preširenklänge«, Laibach 1880); skoraj vse so izšle 1901 na Dunaju pod naslovom: »Fr. Prešeren, Poesien, in deutscher Übertragung, gesammelt und herausgegeben von Dr. Fr. Vidic. Alfred Hölder, Wien). Prilikom je tudi Prešeren sam, ker takrat ni bilo nobenega slovenskega časopisa, nemško pesnikoval, a vedno se je čutil kot slovenski pesnik (Prešeren »Deutsche Gedichte«, Laibach 1901.)

Kot zgled Prešernove nemške pesnitve navajam tu pesem iz »Illirisches Blatt« (1834):

Sonett.

Ihr, die entsprossen aus dem Slawenstamme,
Die Ihr, der eignen Mutter lang entzogen,
Die Bildung nicht an ihrer Brust gesogen,
Die man, wie mich, vertraut der deutschen Ammel

Nicht glaubet, dass ich euch deshalb
verdamme,
Dass dankbar der Germanin ihr gewo-
gen,
Nur dass sie wird der Mutter vor-
gezogen,
Das ist's, was in mir weckt des Zornes
Flamme.

Der wahren Mutter soll und muss sie
weichen:
Doch mein ich, dass es ziemt dem
Pflegetochne,
Der Pflegerin ein Dankgeschenk zu
reichen.

Von edlem Erz, nicht von gemeinem
Tone
Sei doch das, was er bringt der über-
reichen,
Die auf Armseligkeiten blickt mit
Hohne.

Stanko Vraz.

Zagreškemu ilirizmu, s katerim
so tudi Slovenci zelo simpatizirali, je
darovalo slovensko ljudstvo svoj dan,
ker mu je darovalo najznamenitejšega
lirika in propagatorja Stanko Vraza, ki
je opeval v ilirskem jeziku lepoto svo-
je slovenske, štajerske domačije.

Grlo izpiramo s Fellerjevim bolečine laj-
šajočim rastlinskim esenčnim fluidom z zn.
»Elsa-Fluid« in masiramo tudi na zunanje s
tem preizkušenim tešiteljem bolečin. To je
najboljša bramba proti prehlajenju in vratnim
bolečinam. 12 steklenic tega izbornega doma-
čega sredstva pošlje franko za samo 6 kron
lekarnar E. V. Feller, Stubica, Elsatrg št. 264
(Hrvatska). Istotam naročimo tudi Fellerjeve
nalahno odvajalne rabarbarske kroglice z zn.
»Elsa-Pillen«. 6 škatlic franko stane samo 4 K
40 h. Dvoje nepogrešljivih domačih sredstev,
odlikovanih z nad stotisoč zahvalnimi pismi
in zdravniškimi priporočili. (va)

Pristopajte k Jugoslovan. Strokovni Zvezi!

Izdajatelj Fran Ullreich, Dunaj. — Odgovorni urednik Jože Gostinčar. — Tisk Kat. Tiskarne.

Vtiranje z

v nad stotisoč zahvalnih pismih in od mnogo zdravnikov priporočenim bolečine lajšajočim, oživiljajočim rastlinskim esencnim fluidom z zn.

"Eksa-fluid"

odstrani Vaše bolečine. 12 steklenic franke za 6 kron pošlje lekarnar E. V. Feller, Stubica, Elsatrg št. 264 (Hrvatska). Uporablja se posebno pri bolečinah vsled revmatizma in prehlajenja, kajti

stori dobro!

Najboljša in najcenejša zabava
v Ljubljani je v

Kino Central

v deželnem gledališču.

Obiskujte vedno »Kino Central«, kjer se za mal denar dobi bogato razvedrilo!

Gospodarska zveza v Ljubljani

ima v zalogi

jedilno olje, riž, čaj, kakor tudi vse drugo specerijsko blago.

Oddaja na debelo!

Za Ljubljano in okolico je otvorila

mesnico

v semenišču v Solskem drevoredu
kakor tudi

specerijsko trgovino

na Dunajski cesti št. 30.

Kdor pristopi kot član h „Gospodarski zvezi“, dobi izkaznico, s katero ima pravico do nakupa v mesnici in trgovini.

Modni salon Rozi Fabčič

Rimska cesta 6

priporoča cenjenim damam
in gospicam svojo veliko
izbero **slamnikov, mode-**
lov in raznega **nakita.**

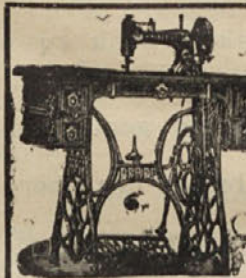
Postrežba točna in solidna.

Bogata zaloga ženskih ročnih del in zraven
spadajočih potrebščin.

F. Meršol LJUBLJANA
Mestni trg 18.

Trgovina z modnim in drobnim blagom.
Velika izber voženin, čipk, rokavio,
nogavio, otroške obleke in perila, pasov,
predpasnikov, žepnih roboev, ovrat-
nikov, zavrtno, volne, sukanca itd.

Predtiskanje in vezenje monogramov in
vsakovrstnih drugih risb.

Priporočamo cenjenemu ob-
činstvu edino domačo tvrdko

Ignac Vok

špeciialna trgovina ši-
valnih strojev in koles
Ljubljana, Sodna ul. 6,

katera ima po ugodnih ce-
nah in obrokli od strokovna-
kov priznana najboljša šivalne
stroje v Evropi in to so PFAFF
v veliki izbiri in zalogi. 10letna pisarna garancija;
Pouk o vezenju vsak čas brezplačno. Prihodni posredovalci se iščejo

A. & E. SKABERNÉ, Mestni trg št. 10

Velika zaloga manufakturnega blaga, različno
sukno za moške obleke, volneno blago, kakor
ševijoti, popelin, delen, itd. za ženske obleke. —
Perilno blago, cefirji, kambriki, batisti v bogati
izbiri. Različno platno in šifoni v vseh kako-
vostih in širinah; potrebšine za krojače in šivilje.
Flanelaste in šivane odeje, različne preproge za
postelje, kakor tudi cele garniture. — Novosti
v volnenih in svilenih robcih in šalih. Namizni
prti, servijeti in brisalke iz platna in damasta.
Priznana nizke cene!

Posebni oddelek za pletenine in perilo. Vse
vrste spodnje obleke za ženske in moške, kakor:
srajce, hlače, krila, bodisi iz šifona ali pa tudi
pletene iz volne ali bombaža. — Največja izbira
v nogavicah v vseh barvah kakor tudi v vseh
velikostih za otroke. — Predpasniki najnovej-
ših krojev iz pisanega blaga, šifona, listra in
kleta. Stezniki ali moderci od najcenejših do naj-
finejših. Fini batistasti, platneni in šifonasti
žepni robci. — Zaloga gosjega perja in puha.
Vedno sveže blago!

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Ljudska Posojilnica

registrovana zadruga z neomejeno zavezo

v Ljubljani, Miklošičeva cesta št. 6

prtiličje, v lastni hiši, nasproti hotela „Union“ za frančiškansko cerkvijo
sprejema hranilne vloge in vloge v
tekočem računu, za katere jamčijo
ne samo njeni zadružniki, temveč tudi

cela dežela Kranjska

in jih obrestuje po **4³/₄ 0/0**

brez kakega odbitka, tako da sprejme vlož-
nik od vsakih vloženih 100 kron čistih
obresti 4.75 kron na leto. Stanje vlog je
bilo koncem marca 1913 čez 22 milijonov
kron. Za nalaganje po pošti so poštnohra-
nilnične položnice brezplačno na razpolago.

Načelstvo.